

LBRIS

We know
books

Gheorghe Iacob, Ovidiu Buruiană
(coordonatori)

**SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ
ȘI CONCURENȚA MODELELOR DE DEZVOLTARE
(1859-1939)**

Cluj-Napoca
2022

CUPRINS

Ovidiu BURUIANĂ

Argument: Despre nevoia de a (re)discuta „modelul” de dezvoltare a societății românești moderne. Relevanța unui demers academic.....7

Gheorghe IACOB

România de la 1859 la 1914. Alternative (modele) în strategia modernizării. Modernizarea – succes sau eșec? 17

**I. INSTITUIRI CULTURALE ȘI EDUCAȚIONALE.
LIMITELE ADOPTĂRII MODELULUI OCCIDENTAL****Andrei CORBEA-HOIȘIE**

„Modelul” cultural german la *Junimea* 33

Gheorghe IACOB

Locul Universităților cu predare în limba germană în formarea elitei României moderne 52

Cătălin BOTOȘINEANU

Universitatea din Iași în căutarea unui model.
Perspective instituționale și legislative (1860-1938)..... 61

Mihai-Ștefan CEAUȘU

Universitatea din Cernăuți: de la modelul cultural german la cel românesc de sorginte franceză..... 98

Ionuț NISTOR

Reforma învățământului primar din 1924:
modele, imperative, implicații 113

Mihaela BOTNARI

Învățământul primar și secundar din Basarabia
la începutul perioadei interbelice 133

Ioan LUMPERDEAN, Rudolf GRÄF

Regimurile politice și modernizarea economiei Transilvaniei.

O retrospectivă între anii 1850-1918..... 151

Rudolf GRÄF, Eusebiu NARAI

De la StEG la UDR. Începuturile industriei moderne

în România (1920-1948) 160

III. POLITICA INTERNĂ ȘI EXTERNĂ ROMÂNEASCĂ. INFLUENȚELE ORGANIZAȚIONALE DIN „AFARĂ”

Ovidiu BURUIANĂ

Liberalii români și căutarea unui model de dezvoltare

pentru societatea românească între cele două războaie mondiale 177

Wolf D. GRUNER

Die Balkankriege von 1912 und 1913 und die Rolle Rumäniens 209

Marian-Ionuț HARIUC

Republica de la Weimar și *propaganda culturală* franceză

în România (1927-1933) 228

IV. ARMATA ROMÂNĂ ȘI MODELELE SALE FORMATIVE

Maria GEORGESCU

Construcția militară românească

între modelul francez și cel german (1859-1914) 253

Petre OTU

În umbra modelului francez. Armata Română în „Marele Război”

și după (1914-1939) 286

LISTA CONTRIBUTORILOR..... 321

Argument

Despre nevoia de a (re)discuta
„modelul” de dezvoltare
a societății românești moderne.
Relevanța unui demers academic

Ovidiu BURUIANĂ

Lucrarea de față nu își propune să revoluționeze interpretarea istorică privitoare la transformarea societății românești în decursul aceluia secol al modernității cuprins, în genere, de către specialiștii în domeniu între 1859 și 1939. Apărută în marginea unui proiect privitor la influența culturii germane în structurarea identității comunităților din România Mare¹, discuția modelului de dezvoltare a căpătat o anumită centralitate metodologică în cadrul demersului general. Cercetarea subiectului în paradigma studiilor culturale, bazată pe evidențierea sistemelor comunicaționale, pe analiza bunurilor simbolice, a instituțiilor și a practicilor din perioadă, circumscrise unor grupuri sociale sau etnice și dezvoltate în raport cu *ceilalți*, dar într-o relație de înrâurire reciprocă, s-a lovit de necesitatea de a defini paradigma de evoluție a societății în ansamblul ei. Conceptul de *transfer cultural*, propus la mijlocul anilor '80 de Michel Espagne și Michael Werner², cu indivizi și comunități aflați în postura simultană de emițători și receptori ai semnalelor/ codurilor culturale, generând interesat sau nu, concurențial sau pașnic, rețele stabile și noduri de cunoaștere, a ajutat la depășirea impasului epistemologic. Importul și exportul cultural, configurarea conținuturilor și valorilor specifice,

¹ *Limbă și cultură germană în România (1918-1933). Realități „post-imperiale”, discurs public și câmpuri culturale*, proiect UEFISCDI coordonat de Andrei Corbea-Hoișie și Rudolf Gräf (2019-2022).

² Michel Espagne et Michael Werner, *La construction d'une référence culturelle allemande en France: genèse et histoire (1750-1914)*, în „Annales. Histoire, Sciences Sociales”, 42e Année, No. 4 (Jul-Aug) 1987, p. 969-992.

difuzarea acestora ca text și discurs al elitelor sau ca „produse” ale culturii de masă nu constituie un proces simetric; ele implică, pentru spațiul românesc, fenomenul imitației, aculturației și adaptării, într-o realitate istorică plurală a Centrului și a Periferiei sub raportul puterii sau prestigiului, a capitalului simbolic finalmente.

Subsumând reflecțiile și acțiunile elitelor politice, sociale, economice, culturale și militare din secolul al XIX-lea și din prima jumătate a secolului al XX-lea, demersul propus în acest volum colectiv dă sens mai curând unui discurs despre dependența spațiului românesc de alte arii culturale și civilizaționale. Conturat în jurul *modelului de urmat* în transformarea socială, el ridică problema *modernizării* ca atare, dar mai ales cunoașterea actorilor, canalelor și mijloacelor prin care s-a produs transformarea socială din Principatele române după 1859.

„Modernizarea” ca subiect necesar în istoriografia română. Schimbarea într-o societate periferică, pentru a prelua titlul unei cunoscute lucrări a lui Daniel Chirot (*Social Change in a Peripheral Society. The Creation of a Balkan Colony*, din 1976³), se află la intersecția mai multor câmpuri de presiune și influență; trimiterile pot fi făcute atât în registrul intern, al competiției multiple între grupuri politice, sociale sau culturale privitoare la necesitatea prefacerii, cât și în cel extern, al acțiunii nivelatoare adeseori a marilor actori internaționali; analiza poate fi, de asemenea, individualiza componentele ideologică, economică, culturală, politică etc. ale fenomenului modernizării, la nivelul statului sau societății, cu identificarea, nu întotdeauna facilă, a instituțiilor cheie și a unor deprinderi esențiale angrenate în reformarea întregului.

Complexitatea procesului de evoluție în cazul României dintre mijlocul secolului al XIX-lea și mijlocul veacului următor a impus modernizarea ca principal obiect al cercetărilor din domeniul științelor sociale în mediul academic autohton. Abordat în mod direct sau doar colateral, ca fundal al unor studii, subiectul poate părea exacerbat pentru un „scholar” din Occident, o obsesie a intelectualilor din Europa răsăriteană de a-și compara devenirea istorică și gradul de civilizație. Însă, pentru cei care au trăit sau trăiesc în această zonă,

³ Vezi traducerea românească aparținându-i lui Victor Rizescu, care scrie și postfața lucrării, apărută la Editura Corint, în 2002 (*Schimbarea socială într-o societate periferică. Formarea unei colonii balcanice*, cu o prefață a autorului pentru ediția în limba română).

discuția despre modernizare încadrează supraviețuirea lor ca societate și apartenența la o arie civilizațională care favoriza individul conștient, cultura și bunăstarea materială. Imboldul exterior pentru aliniere se întâlnește cu nevoia resimțită identitar de mulți români de a fi recunoscuți ca parte a Europei.

Resortul căutării unui model de dezvoltare a fost reprezentat de conștientizarea, de către elitele românești, a înapoierii societății. Nu elaborez aici explicațiile de factură istorică asupra întârzierii de dezvoltare (*backwardness*) a României privită în cadrul Europei ca întreg, a cauzelor care au accentuat decalajele economice ale regiunii în raport cu Centrul, identificabil cu țările din Apus (Franța, Anglia, Germania ș.a.). Unele direcții sunt relativ facil de explorat. Pe urmele sociologului Daniel Lerner⁴, care considera tradiția drept cadrul de referință al trecerii spre lumea modernă, fundalul cultural/etnografic a marcat intelectual, psihologic, politic, social sau economic ritmul procesului de transformare socială și de dezvoltare din acest spațiu. Diferențele de evoluție modernă pot fi discutate și din perspectiva *modelului imperial* propus pentru a înțelege înapoierea țărilor din Europa de Est⁵, dubla stăpânire otomană și rusească fiind o sursă istorică a decalajului de dezvoltare în arealul est european. Geografia economică și istoria economică pot fi adăugate primului nivel interpretativ, drumurile comerciale favorizând pe parcursul secolului modernizării românești alte regiuni ale lumii, mai ales cele atlantice. Dezbaterile asupra cadenței transformărilor sociale trebuie însă întregite

⁴ Daniel Lerner, *The Passing of Traditional Society. Modernizing the Middle East*, New York, London, 1958; vezi și Reinhard Bendix, *Tradition and Modernity Reconsidered*, în *Comparative Studies in Society and History*, vol. 9, no. 3 (April 1967), Cambridge, p. 292-346 sau Daniel Chirot (ed.), *The Origins of Backwardness in Eastern Europe*, Berkeley, 1989 (traducere românească *Originile înapoierii în Europa de Est. Economie și politică din Evul Mediu până la începutul secolului al XX-lea*, traducere de Victor Rizescu, București, 2004).

⁵ La lucrările lui Daniel Chirot, importante pentru înțelegerea fenomenului, invocate deja, pot fi adăugate cercetările lui Iván T. Berend, *Central and Eastern Europe 1944-1993: Detour from the Periphery to the Periphery*, Cambridge, 1996; *Decades of Crisis. Central and Eastern Europe before World War II*, Berkeley, Los Angeles, London, 1998; idem, *History Derailed: Central and Eastern Europe in the Long 19th Century*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 2005; de asemenea, sunt de menționat textele pe care istoricul maghiaro-american le scrisese anterior împreună cu György Ránki, *East Central Europe in the 19th and 20th Centuries*, Budapesta, 1977; *Economic Development in East-Central Europe in the 19th and 20th Centuries*, New York and London, 1974, sau *The European Periphery and Industrialisation, 1780-1914*, New York, Paris, 1982.

de înțelegerea disponibilității variabile a *establishment*-ului din spațiul românesc de a activa public responsabil sau de a se adapta noului, dar mai ales de capacitatea lui politică de a implementa măsuri coerente de schimbare instituțională; corolar al abordării elitelor puterii din societatea românească, reacțiile la provocările istorice ne dezvăluie calitatea lor prin prisma modernității. Marcate de frici identitare, elitele au oferit, cel mai adesea, o interpretare radicală contextului geopolitic, vecinătăților concurențiale și realităților etnic-demografice interne, cu prezența semnificativă a minoritarilor, a evreilor în principal, în mediul urban.

Nevoia de acțiune, ca urmare a recunoașterii întârzierii zonei în evoluția economică și civilizațională, după criteriile occidentale, a fost potențată pentru decidenți de rațiunile supraviețuirii politice a comunității statale pe care o reprezentau, definită tot mai mult în secolul XIX drept românească. Preluarea unui tipar civilizațional ca modalitate de aliniere la marile puteri ale timpului, „pentru a fi înțeleși de acestea”, într-o parafrază a expresiei parlamentare din 10 ianuarie 1861 a unuia din fondatorii României moderne, Ion C. Brătianu, ridică însă metodologic problema trăsăturilor proprii ale fenomenului românesc: a fost procesul de transformare socială unul formal (*modernitatea ca limbaj*), un transfer ideologic dublat de transplantarea întocmai a unor instituții și practici din Vestul Europei, așa cum au acuzat cei care s-au opus occidentalizării în numele unor tradiții autohtone, în mare măsură atunci descoperite? Cantonați în teoriile specifice științelor sociale și definind prefacerile drept modernizare *defensivă* (Peter Burke) sau *recuperativă* (Lothar Maier), istorici precum Lothar Maier, Armin Heinen, Victoria Brown ș.a. susțin o astfel de interpretare, insistând asupra încercării românilor de **preluare** în totalitate a modelului occidental, elitele acordând prioritate bazei culturale aparținând lumii occidentale și neglijând crearea condițiilor economice și instituționale care să susțină noua societate⁶. Descrierea

⁶ Lothar Maier, *Stadii de modernizare a României. Între pacea de la Adrianopole și urcarea pe tron a lui Carol II (1829-1930)*, în Krista Zach (ed.), *România în obiectiv. Limbă și Politică. Identitate și ideologie în transformare*, München, 1998, p. 14; Armin Heinen, *Legiunea „Arhanghelul Mihail”. Mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional*, traducere din germană de Cornelia și Delia Eșianu, control științific de Florea Ioncioaia, București, 1999, p. 62; Victoria F. Brown, *The Adaptation of Western Political Theory in a Peripheral State. The Case of Romanian Liberalism*, în vol. *Romania between East and West. Historical Essays in Memory of Constantine Giurescu*, Edited by Stephen Fischer Galati, R.R. Florescu and George Ursul, New York, 1982, p. 269-306.

IBDIS | We know books

racordării la ceea ce înseamnă, în acel moment, Europa civilizată drept „aculturație”, asumare necritică a instituțiilor din spațiul vestic, este nuanțată în general de intelectualii români. Ei depășesc, în general, identitatea discutabilă dintre fenomenele românești și cele europene sau „manipularea” *numelui* în zonele de margine a continentului și prezintă un model occidental adaptat la un specific românesc, istoric și civilizațional totodată⁷.

Însă discuția se oprește la acest nivel al receptării potențiale, nefiind ridicate întrebări dacă modelul există ca „realitate epistemică” în mediul vestic din care a fost preluat, în sensul că el reprezintă un proiect coerent discursiv, articulat instituțional și eficient ca practici. Premisă metodologică pentru acest volum, *modelul* desemnează adeseori un construct intelectual care simplifică/schematizează realitatea prin omiterea voită sau involuntară a mai multor date din societate, în scopul de a o înțelege sau de a o face inteligibilă pentru ceilalți. Ca asumare retorică, el desemnează uneori dorința de legitimare publică a unor actori identificabili. Eludând un întreg sistem de interdependențe din lumea socială, istoricii caută și identifică, la rândul lor, modele instituționale, ca reflex al căutării efectului de continuu al narațiunii despre trecut. Deși clamează că lucrează cu fapte particulare, ei ajung la situații tip, precum model de guvernare patrimonial sau birocratic etc.

Transformarea socială și dezvoltarea economică din România de după 1859 sunt analizate ca tot unitar, trimiterile fiind făcute invariabil la istoria generală a țării și purtând perspectiva statului român. Într-o manieră reduționistă, modernitatea societății este redusă la câteva trăsături, cum ar fi accentuarea individualismului, urbanizarea, industrializarea, birocratizarea, difuzarea cunoașterii etc. În sprijinul acestei abordări, istorici, economiști, politologi, sociologi se plasează pe pozițiilor elitelor din acest spațiu, care au gândit fenomenul transformării sociale ca pe unul măsurabil, bazat pe un model occidental menit să reducă diferența de dezvoltare, de securitate materială, socială și politică pe care o resimțeau indivizii. Continuând abordările economiștilor din interbelic (mai ales Nicolae Arcadian, Virgil Madgearu, Mitiță Constantinescu ș.a.) și prea puțin permeabili la sugestiile de metodă venite din alte domenii ale științelor sociale, istoricii modernizării românești au prezentat în mod pozitivist dezvoltarea economică,

⁷ Paul Cornea, *Originile romantismului românesc. Spirit public, mișcarea ideilor și literatura între 1780 și 1840*, București, 1972; Sorin Alexandrescu, *Privind înapoi, modernitatea*, București, 1999, p. 21.

socială sau culturală a spațiului românesc, trimitând la un ansamblu relativ omogen, fără a evidenția diferențele în evoluție, decalajele, beneficiarii și perdanții procesului sau raportul Centru-Periferie. În lucrări de sinteză sau alocate punctual modernizării și economiei, autori precum Marcela-Felicia Iovanelli⁸, Emilia Sonea și Gavrilă Sonea⁹, Vasile Pușcaș, Vasile Vesa¹⁰, Ioan Saizu¹¹, Ioan Scurtu și Gheorghe Buzatu¹², Ion Agrigoroaiei¹³, Victor Axenciuc¹⁴ etc. perpetuează abordarea Centrului cu privire la procesul modernizării, o perspectivă puțin utilă în înțelegerea unor evoluții și politici publice la nivel local sau regional. Ei au meritul de a fi structurat direcțiile presupuse de evoluția istorică, iar uneori au depus un travaliu semnificativ pentru sistematizarea unor date și fapte. Pe acest palier al abordărilor, există însă o preocupare minimală pentru înțelegerea specifică a procesului la nivel regional, cu evidențierea elementelor lui particulare, cu discutarea dinamicii interne, local urbane și rurale, a mișcărilor de populație. Chiar lucrarea lui Bogdan Murgescu¹⁵, riguroasă ca metodă și care introduce în discuția academică de la noi concepte cheie pentru înțelegerea modernizării, precum *dependența de cale (path dependency)*, *modernizare incompletă (incomplete modernization)*, *centru-periferie*, *politica de intruziune a statului în sfera economică și socială* etc., se situează în orizontul ansamblului coerent. Metodologic, utile sunt și cercetările unor cercetători occidentali, precum Joseph L. Love¹⁶, nu neapărat istorici, dar care încearcă să descrie un tipar de evoluție comparativ.

⁸ Marcela-Felicia Iovanelli, *Industria românească. 1934-1948*, București, 1975.

⁹ Emilia Sonea și Gavrilă Sonea, *Viața economică și politică a României. 1933-1938*, București, 1978.

¹⁰ Vasile Pușcaș, Vasile Vesa (coord.), *Dezvoltare și modernizare în România interbelică. 1919-1939. Culegere de studii*, București, 1988.

¹¹ Ioan Saizu, *Modernizarea României contemporane (perioada interbelică). Pas și impas*, București, 1991.

¹² Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria României în secolul XX (1918-1948)*, București, 1999.

¹³ Ion Agrigoroaiei, *România interbelică. Unificare și evoluție economică*, Iași, 2015.

¹⁴ Victor Axenciuc, *Avuția națională a României: cercetări istorice comparate. 1860-1939*, București, 2000.

¹⁵ Bogdan Murgescu, *România și Europa: acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Iași, 2010.

¹⁶ Joseph L. Love, *Crafting the Third World: Theorizing Underdevelopment in Rumania and Brazil*, Stanford, 1996 (tradusă și în românește ca *Făurirea Lumii a Treia: Teorii și Teoreticieni ai Subdezvoltării în România și Brazilia*, București, 2002).

Metodologia acestui volum asupra „modelului de dezvoltare”.

Deși afectat de multiple ambiguități, conceptul de *modernizare* rămâne operațional pentru istorici, întrucât permite analiza într-o manieră globală, comparativă și integratoare a ansamblului social din ultimele două secole, cu complexitatea, interdependența și dinamica lui. În examinarea transformărilor din arealul aflat la marginea Europei occidentale, recurgerea la termenul de *modernizare incompletă* sau *parțială* ghidează mult mai util însă, sub raport teoretic, cercetările profesionale. Regăsibil la Dietrich Rüschemeyer (1969)¹⁷, conceptul a făcut carieră odată cu eseul privitor la modernitatea artistică al lui Jürgen Habermas din 1980¹⁸. Formula a fost preluată în abordările legate de dependență și de asumarea nespecifică a modelului occidental al dezvoltării¹⁹. Proiectul nefinalizat al modernității din societățile exterioare Europei se regăsește ca subiect al cercetării registrului social, cultural²⁰ sau cel al mobilității economice²¹. Mai apropiate de problematica spațiului românesc, lucrările lui Bernard Ganne²², Ibrahim Kaya²³ sau Michel Huysseune²⁴ arată tensiunile dintre Centru și periferie în procesul dezvoltării, prin dorința de a impune progresul ca formă de control și de uniformizare.

Discuția asupra modelului în societatea românească subsumează realitatea centralismului în România modernă. Considerat de

¹⁷ Dietrich Rüschemeyer, *Partiell Modernisierung*, în Wolfgang Zapf, ed., *Theorien des sozialen Wandels*, Köln, 1969, p. 384-396.

¹⁸ Jürgen Habermas, *Modernity: An Unfinished project*, translated by Seyla Ben-Habib, Cambridge, 1980.

¹⁹ Vezi anterior Bert F. Hoselitz, ed., *The Progress of Underdevelopment Areas* (Chicago, 1952), dar, mai ales, Samir Amin, cu *Unequal Development: An Essay on the Social Formations of Peripheral Capitalism* (translated by Brian Pierce, New York, London, 1976), și Fernando Henrique Cardoso, Enzo Faletto, cu *Dependency and Development in Latin America*, translated by Marjory Mattingly Urquidí, Berkeley, 1979.

²⁰ Heba Sherif, *Al-Carro wa Al-Mercedes / The Cart and the Mercedes*, Cairo, 2015.

²¹ Fernando Luis Machado și António Firmino da Costa, *An Incomplete Modernity. Structural Change and Social Mobility*, în José Manuel Leite Viegas, António Firmino da Costa (eds.), *Crossroads to Modernity. Contemporary Portuguese Society*, Oeiras, 2000, p. 15-39.

²² Bernard Ganne, *Industrial Development and Local Industrial System in Postwar France*, în Michael Storper; Allen J. Scott (eds.), *Pathways to Industrialization and Regional Development*, London, 1992, p. 216-229.

²³ Ibrahim Kaya, *Social Theory and Later Modernities: the Turkish Experience*, Liverpool, 2004.

²⁴ Michel Huysseune, *Modernity and Secession: the Social Sciences and the Political Discourse of the Lega Nord in Italy*, New York, 2006.

sociologii nemarxiști (de la Talcott Parsons, Shmuel N. Eisenstadt, Walt W. Rostow, Joseph LaPalombara, sau Gale Stokes și Theda Skocpol în anii '70-80) drept element major al modernizării²⁵, *statul-națiune* a fost construit în spațiul românesc de către factorii politici de la București conform modelului civilizațional, politic și administrativ francez. Ca și în cazul Franței²⁶, capitala a deținut rolul determinant în raport cu provinciile, a fost actorul decisiv al modernizării, generând, definind și controlând politicile publice, fenomenul industrializării, sistemul educațional, urbanizarea etc. Autoritarismul guvernamental, migrația elitelor culturale și politice dinspre periferie spre București, alocarea resurselor financiare au făcut vizibile, spre 1939, diferențele în modernitate a anumitor regiuni (precum Moldova, Basarabia, Dobrogea etc.) în raport cu zona metropolei.

Difuziunea modernității, cu noile cerințe instituționale, cu includerea economică sau integrarea politică, dar și cu diluarea sentimentului de apartenență comunitară de până atunci și asumarea unei noi identități naționale. Așa cum arăta S.N. Eisenstadt, nu transformarea în sine definește modernitatea, ci faptul că schimbarea a atras după sine alte mutații, într-un proces ale cărui elemente sunt cumulative, iar câștigurile ireversibile²⁷. Prefacerile în lanț pe diferitele paliere ale societății determină imaginea noului, astfel încât societatea conștientizează „ruptura” față de trecut. Ca urmare, discursul asupra modernității în spațiul românesc este parte în sine și consecință a procesului dezvoltării și transformării sociale. În condițiile modernizării parțiale, elitele politice și culturale ale României au dezvoltat în perioadă un text al înapoierii, un sentiment al nostalgiei după vechea realitate. Discursul antimodern a dus la apariția radicalismelor politice în zonele cu un grad redus sau incomplet al modernizării; ca exemplu, atât cuzismul, cât și legionarismul și-au avut rădăcinile în Moldova, s-au afirmat ca reacții la subdezvoltare, antisemitismul fiind răspunsul de context la neîmpliniri economice sau la frustrări intelectuale resimțite de majoritari.

²⁵ David Harrison, *The Sociology of Modernization and Development*, London, 1988; Waltraud Schelkle, Wolf-Hagan Krauth, Martin Kohli, Georg Elwert (eds.), *Paradigms of Social Change: Modernization, Development, Transformation, Evolution*, Frankfurt am Main, New York, 2000.

²⁶ Alain Corbin, *Archaïsme et modernité en Limousin au XIXe siècle, 1845-1880*, Paris, 1975.

²⁷ S.N. Eisenstadt, *Tradition, Change, and Modernity*, New York, 1973.

Dar, în volumul de față, autorii nu își propun să discute despre receptarea procesului de modernizare, cu reacții uneori violente, nici despre beneficiarii și perdanții acestuia în spațiul românesc; de asemenea, abordarea diferențelor de dezvoltare apărute istoric în urma fenomenului, la nivel de cauze și de fapte cu consecințe până în zilele noastre, constituie un proiect autonom, materializabil însă în viitor. La nivelul acestui demers, o sumă de istorici culturali, istorici militari, istorici ai economiei sau preocupați de instituțiile esențiale ale societății, literați, juriști ș.a. vizează căutările și deliberările elitelor românești cu privire *modelul de asumat și de impus* societății pentru depășirea întârzierii de dezvoltare. Structurându-și studiile preponderent în registrul mijloacelor statului de a produce schimbarea socială (școală și învățământ în general, armată, justiție ș.a.), dar și ale societății, cu trimitere la asociațiile politice sau culturale, ei încearcă să înțeleagă febrilitatea elitelor de atunci în identificarea căilor de urmat de către tânăra societate românească, balansul pe care actorii instituționali l-au făcut între diferitele modele de dezvoltare.

Deși reprezintă un loc comun cunoașterii academice și publice, totodată, preferința pentru tiparul francez de societate nu a fost totală, în pofida determinantului cultural al acesteia. Mulți dintre membrii elitei conducătoare a României se formaseră în mediul intelectual și politic-revoluționar al Parisului și recunoșteau rolul Franței în susținerea cauzei românești. Dar, destul de repede după constituirea statului român, prin unirea Principatelor la 1859, dezvoltarea științifică și impunerea politică a ordinii germane în Europa, precum și legăturile economice predilecte, au făcut constructul instituțional al Germaniei sau al Austriei atractiv pentru elitele de la București sau Iași. Faptul s-a perpetuat și după întregirea României ca stat în 1918, prin unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu Vechiul Regat. Mulți tineri au ales să studieze la universitățile de la Viena, Berlin sau Leipzig. Relațiile cu lumea germană au fost potențate pe multiple planuri de dinastia conducătoare a României. Regele Carol I și, în perioada interbelică, regii Ferdinand sau Carol II au constituit un stimulent pentru modernizarea societății românești atât prin formația lor, cât și prin raportarea la societatea germană. Alianța cu Germania și Austro-Ungaria din 1883 a crescut credibilitatea externă a României și a mărit ponderea capitalului german în economia țării, grăbind procesul de modernizare a spațiului românesc ca întreg. Societatea românească a cunoscut, astfel, o elită germanofilă, capabilă în perioada Primului

Război Mondial să genereze o dezbatere cu privire la opțiunea strategică a României. Și după 1918, Germania a rămas un partener strategic, mai ales din punct de vedere economic, rolul ei politic având de suferit ca urmare a adversității din timpul războiului și a susținerii ulterioare, de către guvernul de pe Wilhelmstrasse, a revizionismului în Europa.

Prin urmare, coordonatorii volumului au urmărit o discuție aplicată privitoare la acest model asumat sau însușit insidios. Cercetarea a fost dirijată atât spre alcătuirea instituțională a României moderne (guvern, parlament, organisme centrale și locale, sistem școlar și universitar etc.), cât și spre aspectele gândirii publice sau a manifestărilor publice. De asemenea, lucrarea insistă și pe confluența/confruntarea între diferitele modele după 1918, când România Mare a presupus „societăți” diferite ca formare, evoluție și mentalități.

Abordarea actorilor și instituțiilor cheie în acest proces, precum școala și învățământul public, asociații politice (partidele) și culturale, justiția, armata etc., ajută la înțelegerea propriei deveniri istorice și la modul în care s-au constituit anumite identități comunitare, reprezentări sociale și practici publice în spațiul românesc modern. Pentru o societate aflată mai mereu în criză, situată într-o realitate geopolitică mai mereu complicată, care a presupus din partea elitelor românești balansări între diverse centre de putere din Est și din Vest, disputa academică asupra *modelului de dezvoltare* în trecut este întotdeauna importantă: precizarea interferențelor și interdependențelor ajută la cuprinderea metodologică a transformărilor sociale prezente.